

Η αξίωση για βιώσιμη ζωή και τα αδιέξοδα του συστήματος διεθνούς προστασίας

Είναι αντίθετη στο άρθρο 3 της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ εθνική διάταξη που προβλέπει τη χορήγηση επικουρικής προστασίας σε υπήκοο τρίτης χώρας ο οποίος, αν απομακρυνόταν προς τη χώρα καταγωγής του, θα διέτρεχε πραγματικό κίνδυνο να υποστεί προσβολή του δικαιώματός του στην ιδιωτική ζωή λόγω της ρήξης των δεσμών του με το κράτος μέλος που εξετάζει την αίτηση διεθνούς προστασίας

προδικαστική παραπομπή – Χώρος Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης – πολιτική ασύλου – καθεστώς πρόσφυγα ή καθεστώς επικουρικής προστασίας – Οδηγία 2011/95/ΕΕ – άρθρο 3 – ευνοϊκότερες διατάξεις – επικουρική προστασία – λόγος που δεν σχετίζεται με την κατάσταση στη χώρα καταγωγής – λογική της διεθνούς προστασίας

ΔΕΕ C-349/24, Nuratau, 05.06.2025, Τμήμα τρίτο, Πρόεδρος (Εισηγητής): Κ. Λυκούργος, Γεν. Εισαγγελέας: J. Richard de la Tour, ECLI:EU:C:2025:397 – Προδικαστική παραπομπή

Ο Α.Β. βρίσκεται στην Τσεχία από το 2006 και διαμένει νομίμως εκεί κατά το μεγαλύτερο διάστημα της παρουσίας του. Το 2018, απορρίφθηκε αίτημά του για παράταση ισχύος της άδειας διαμονής του. Την περίοδο 2019-2023, απορρίφθηκαν δύο αιτήσεις του για τη χορήγηση διεθνούς προστασίας, πλην όμως αμφότερες οι απορριπτικές αποφάσεις της διοίκησης ακυρώθηκαν από τα περιφερειακά δικαστήρια της Πράγας και του Βrno, αντίστοιχα. Η αιτιολογία των ακυρωτικών αποφάσεων ερείδεται στον ελλιπή χαρακτήρα των πληροφοριών που συνέλεξε η διοίκηση σχετικά με την ιδιωτική και οικογενειακή ζωή του Α.Β., όπως η διάρκεια της διαμονής και η ένταξή του στην Τσεχία, η κατάσταση της υγείας του, ο θάνατος της συζύγου του και, αντιστρόφως, η ενδεχόμενη απουσία κοινωνικών και οικογενειακών δεσμών στη χώρα καταγωγής του. Αξιολογώντας αυτή τη φορά τα παραπάνω στοιχεία, η διοίκηση απέρριψε και τρίτο αίτημα χορήγησης διεθνούς προστασίας, το 2023. Ο Α.Β. προσέφυγε εκ νέου ενώπιον του περιφερειακού δικαστηρίου του Βrno.

Το τσεχικό δικαστήριο παρατήρησε ότι οι δύο προηγούμενες ακυρωτικές αποφάσεις είχαν βασιστεί σε πάγια ερμηνεία του τσεχικού νόμου περί ασύλου, σύμφωνα με την οποία χορηγούνταν επικουρική προστασία, όταν οι υπήκοοι τρίτων χωρών θα υφίσταντο, σε περίπτωση απέλασης, προσβολή του δικαιώματός τους στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή. Πλην όμως, πρόσφατα το Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο της Τσεχίας είχε υιοθετήσει αντίθετη ερμηνεία, σύμφωνα με την οποία η χορήγηση επικουρικής προστασίας δεν ήταν νοητή σε μία τέτοια περίπτωση, αλλά μόνον όταν ο υπήκοος τρίτης χώρας ενδέχεται να υποστεί στη χώρα καταγωγής του τις συνέπειες παραβίασης των διεθνών υποχρεώσεων της Τσεχίας. Το περιφερειακό δικαστήριο του Βrno διατύπωσε αμφιβολίες ως προς τη συμβατότητα της ερμηνείας αυτής με το άρθρο 3 της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ που επιτρέπει στα κράτη μέλη να θεσπίζουν ευνοϊκότερες διατάξεις για τη χορήγηση της επικουρικής προστασίας. Στη βάση αυτή, απέστειλε προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΕ, ερωτώντας εάν, βάσει της εν λόγω διάταξης, μπορεί να θεωρηθεί ευνοϊκότερη εθνική διάταξη εκείνη που επιτρέπει τη χορήγηση επικουρικής προστασίας σε αιτούντα διεθνή προστασία για λόγους διαφορετικούς από εκείνους του άρθρου 15 της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ.

Το ΔΕΕ απάντησε αρνητικά στο εν λόγω ερώτημα, κρίνοντας μάλιστα ότι θα ήταν αντίθετη στο άρθρο 3 της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ μια εθνική διάταξη που προβλέπει τη χορήγηση επικουρικής προστασίας σε υπήκοο τρίτης χώρας ο οποίος, αν απομακρυνόταν προς τη χώρα καταγωγής του, θα διέτρεχε πραγματικό κίνδυνο να υποστεί προσβολή του δικαιώματός του στην ιδιωτική ζωή λόγω της ρήξης των δεσμών του με το κράτος μέλος που εξετάζει την αίτηση διεθνούς προστασίας.

I. Εισαγωγή

Η σχολιαζόμενη απόφαση¹ αφορά το ζήτημα χορήγησης επικουρικής προστασίας για λόγους άλλους από εκείνους που προβλέπει η Οδηγία 2011/95/ΕΕ. Όπως έχει αναφερθεί και σε άλλο σχόλιο στο παρόν περιοδικό², στις διαδικασίες απονομής καθεστώτος διεθνούς προστασίας στο σύγχρονο προσφυγικό δίκαιο έχει μετατοπιστεί το κέντρο βάρους της αξιολόγησης από την παραδοσιακή έννοια της *δίωξης*, που αποτελεί τον θεμέλιο λίθο της Σύμβασης της Γενεύης και του Πρωτοκόλλου της Νέας Υόρκης, προς την έννοια του *κινδύνου* να υποστεί ο αλλοδαπός στον τόπο προορισμού, σε περίπτωση απέλασης, απολύτως απαγορευμένη μεταχείριση. Η εν λόγω μεταχείριση δεν μπορεί να είναι κάθε λογής, αλλά πρέπει να αφορά καταστάσεις οριακές για ένα κράτος δικαίου, αντίθετες προς τις βασικές του αξίες, όπως η προστασία της ζωής, της σωματικής ακεραιότητας, της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας και της προσωπικής ελευθερίας και, αντιστοίχως, η απαγόρευση επιβολής θανατικής ποινής ή ανθρωποκτονίας με άλλον τρόπο, των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας, της κατάφωρης στέρησης της προσωπικής ελευθερίας και της κατάφωρης αρνησιδικίας.

Παράλληλα, από τη νομολογία του ΕΔΔΑ και από τις κατευθυντήριες γραμμές και αποφάσεις διεθνών οργάνων, έχει βαθμιαία θεμελιωθεί μία σχετική προστασία από την απέλαση, σε περιπτώσεις όπου αυτή θα κατέληγε να παραβιάζει δυσανάλογα τα δικαιώματα στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή (αρ. 8 ΕΣΔΑ, 7 ΧΘΔΕΕ και 17 ΔΣΑΠΔ). Η διαφορά της εν λόγω σχετικής προστασίας από την απόλυτη προστασία που συνεπάγεται ο προαναφερόμενος απόλυτος κίνδυνος είναι ότι δεν υφίσταται ειδικός μηχανισμός εκ των προτέρων ελέγχου της, όπως το σύστημα διεθνούς προστασίας. Αντιθέτως, η προστασία αυτή εντάσσεται και συναξιολογείται στο πλαίσιο εφαρμογής των κοινών μεταναστευτικών και διοικητικών κανόνων τόσο στο πλαίσιο χορήγησης ή ανανέωσης άδειας διαμονής όσο και στο πλαίσιο αξιολόγησης της απέλασης.

Η σχολιαζόμενη απόφαση θίγει για πρώτη φορά το ζήτημα της σχέσης μεταξύ των δύο ειδών προστασίας και των αντιστοίχων θεσμών θωράκισής τους. Η άρνηση του ΔΕΕ, βασιζόμενη σε μία συστηματική και συνδυαστική ερμηνεία των δύο αυτών ειδών προστασίας, αναδεικνύει τα αδιέξοδα του συστήματος διεθνούς προστασίας, σε μία εποχή διαρκώς εξελισσόμενης αντίληψης της προστασίας από την απέλαση, του δικαιώματος διαμονής και της ίδιας της έννοιας της ιθαγένειας-πολιτότητας³.

II. Βασικές επιλογές της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ

Προτού σχολιαστούν οι επιμέρους σκέψεις της απόφασης, κρίνεται σκόπιμη η αναφορά ορισμένων βασικών διατάξεων της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ, η οποία θέσπισε, σε ενωσιακό επίπεδο, τους ενιαίους όρους για τη χορήγηση τόσο του προσφυγικού καθεστώτος όσο και του καθεστώτος επικουρικής προστασίας. Η λογική της Οδηγίας είναι ότι ο υπήκοος τρίτης χώρας ή ο ανιθαγενής που δεν πληροί τις επαυξημένες προϋποθέσεις για την αναγνώριση προσφυγικού καθεστώτος, μπορεί να λάβει καθεστώς επικουρικής προστασίας, όταν συντρέχουν ουσιώδεις λόγοι να πιστεύεται ότι, κατόπιν της απέλασής του, θα αντιμετωπίσει πραγματικό κίνδυνο να υποστεί σοβαρή βλάβη⁴. Η επιλογή αυτή διασφαλίζει την τήρηση και

* ΜΔΕ, Δικηγόρος, Επιστ. Συνεργάτης ΚΔΕΟΔ, Στέλεχος ΜοΚΕ

¹ Ορισμένα τμήματα του παρόντος σχολίου αποτελούν προδημοσίευση της υπό εκπόνηση διδακτορικής μου διατριβής, με θέμα «Ο περιορισμός των ατομικών δικαιωμάτων στην απέλαση αλλοδαπού».

² Βλ. Π. ΠΑΣΧΑΛΙΔΗΣ, Ανήκει σε «ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα» το θύμα βεντέτας;, ΕΕΕυρΔ, 2025, σ. 235 επ.

³ Πρβλ. για τη σημασία της σύγχρονης έννοιας της ιθαγένειας-πολιτότητας: J. TORPEY, *The Invention of the Passport: Surveillance, Citizenship and the State*, Κέιμπριτζ, 1999, σ. 195 επ., Α. ARSTEIN-KERSLAKE, *The Right to Legal Personhood of Marginalised Groups: Achieving Equal Recognition Before the Law for All*, Οξφόρδη, 2024, σ. 77 επ.

⁴ Άρθρο 2 περ. στ' της Οδηγίας 2011/95.

τον σεβασμό της αρχής της μη επαναπροώθησης, η οποία εν πολλοίς ταυτίζεται με την απόλυτη προστασία από την απέλαση, όπως αναλύθηκε παραπάνω.

Η *σοβαρή βλάβη* αποτελεί την αποτύπωση των βασικότερων εκ των λόγων απόλυτης προστασίας από την απέλαση που αναφέρθηκαν παραπάνω. Ορίζεται ως ο κίνδυνος επιβολής: α) θανατικής ποινής ή εκτέλεσης, β) βασανιστηρίων ή απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας του αιτούντος στη χώρα καταγωγής του, γ) σοβαρής και προσωπικής απειλής κατά της ζωής ή της σωματικής ακεραιότητας αμάχου λόγω αδιάκριτης ασκήσεως βίας σε καταστάσεις διεθνούς ή εσωτερικής ένοπλης σύρραξης⁵.

Η χορήγηση επικουρικής προστασίας είναι συμπληρωματική του συστήματος ασύλου και αμιγώς προσωρινή, για όσον χρόνο διαρκεί ο απολύτως απαγορευμένος κίνδυνος⁶. Όπως ισχύει και για το προσφυγικό καθεστώς, στην Οδηγία αποτυπώνονται λόγοι παύσης, αποκλεισμού, ανάκλησης και τερματισμού ή άρνησης ανανέωσης του καθεστώτος επικουρικής προστασίας⁷.

Ενόψει των ανωτέρω, είναι σαφές ότι λόγοι που αφορούν σε δυσανάλογη παρέμβαση στα δικαιώματα ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής δεν συγκαταλέγονται στις παραπάνω κατηγορίες, ούτε προκύπτουν ως άμεσα συνδεδεμένοι με αυτές. Πλην όμως, το άρθρο 3 της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ ορίζει ότι τα κράτη μέλη «*δύνανται να θεσπίζουν ή να διατηρούν σε ισχύ ευνοϊκότερες διατάξεις για να καθορίζουν το ποιος δικαιούται να θεωρηθεί πρόσφυγας ή πρόσωπο που δικαιούται επικουρική προστασία και το περιεχόμενο της διεθνούς προστασίας, υπό την προϋπόθεση ότι οι διατάξεις αυτές συνάδουν με την παρούσα οδηγία*»⁸.

Τα κράτη μέλη θα πρέπει, επομένως, να έχουν τη δυνατότητα να θεσπίζουν ή να διατηρούν σε ισχύ περισσότερο ευνοϊκές διατάξεις σε σχέση με τις απαιτήσεις που ορίζονται στην Οδηγία. Παρά ταύτα, η νομολογία έχει συστήσει τη δυνατότητα αυτή, κρίνοντας ότι η ευνοϊκότερη εθνική διάταξη δεν μπορεί να θίγει την οικονομία και τους σκοπούς της Οδηγίας, μεταξύ άλλων θεσπίζοντας λόγους που ουδόλως σχετίζονται με τη λογική της διεθνούς προστασίας⁹. Η ερμηνεία αυτή βασίζεται στο γεγονός ότι η Οδηγία 2011/95/ΕΕ δεν αποσκοπεί στο να θέσει απλώς ελάχιστα πρότυπα προστασίας στους τομείς του ασύλου και της μετανάστευσης, αλλά να θέσει γενικώς ισχύοντα και εφαρμοσθέντα κατά τρόπο ομοιόμορφο πρότυπα, στη βάση του κοινού ευρωπαϊκού συστήματος ασύλου¹⁰. Ως εκ τούτου, το σχολιαζόμενο προδικαστικό ερώτημα θέτει, για πρώτη φορά, μία μίξη των δύο καθεστώτων προστασίας από την απέλαση, δηλαδή της *απόλυτης προστασίας*, η οποία αφορά, κατά κύριο λόγο, τη διεθνή προστασία, καθώς και ορισμένες ακόμη απολύτως απαγορευμένες μορφές μεταχείρισης, και της *σχετικής προστασίας*, που αφορά κυρίως νόμιμους μετανάστες και αναφέρεται σε δυσανάλογη παρέμβαση του κράτους στα δικαιώματά τους.

III. Κρίσιμα σημεία της απόφασης

Το ΔΕΕ ήδη εξ αρχής αντέστρεψε τη λογική του ερωτήματος¹¹. Δεν επικεντρώθηκε στην ερμηνεία του Ανωτάτου Διοικητικού Δικαστηρίου της Τσεχίας και στο κατά πόσον αυτή ήταν αντίθετη με το ενωσιακό δίκαιο, αλλά στις προηγούμενες, ευνοϊκές για τον αλλοδαπό ερμηνείες των τσεχικών δικαστηρίων χαμηλότερης βαθμίδας, οι οποίες χορηγούσαν επικουρική προστασία για λόγους δυσανάλογης παραβίασης της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής σε περίπτωση απέλασης. Ως εκ τούτου, το κρίσιμο, εν προκειμένω, ζήτημα ήταν εάν αυτή η ευνοϊκή ερμηνεία μπορεί να θεωρηθεί ως αντίθετη στο ενωσιακό δίκαιο. Αυτή η αντιστροφή

⁵. Άρθρο 15 της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ.

⁶. Άρθρο 16 (1) και αιτιολογική σκ. 33 της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ.

⁷. Βλ. άρθρα 16-19 της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ.

⁸. Ομοίως, η αιτιολογική σκ. 14 της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ.

⁹. ΔΕΕ C-542/13, *M' Bodj*, 18.12.2014, ECLI:EU:C:2014:2452, σκ. 44, ΔΕΕ C-652/16, *Ahmedbekova*, 04.10.2018, ECLI:EU:C:2018:801, σκ. 71, ΔΕΕ C-91/20, *Bundesrepublik Deutschland (Διατήρηση της οικογενειακής ενότητας)*, 09.11.2021, ECLI:EU:C:2021:898, σκ. 40.

¹⁰. H. DORIG, *Asylum Qualification Directive 2011/95/EU*, στο: K. Hailbronner / D. Thym (επιμ.), *EU Immigration and Asylum Law: A Commentary*, Beck/Hart/Nomos, 2021, σ. 1244.

¹¹. Σκ. 25-26.

του ερωτήματος υποδηλώνει ασφαλώς ότι η ερμηνεία του Ανωτάτου Διοικητικού Δικαστηρίου της Τσεχίας ήταν η μάλλον ενδεδειγμένη κατά το ΔΕΕ, με δεδομένο ότι δεν προκύπτει σχετικός λόγος χορήγησης επικουρικής προστασίας από την Οδηγία 2011/95/ΕΕ ούτε ασφαλώς από άλλη διάταξη του ενωσιακού δικαίου.

Προκειμένου να απαντήσει αρνητικά στο αναδιατυπωμένο ερώτημα, το ΔΕΕ ανέλυσε το ζήτημα τόσο γραμματικά όσο και τελεολογικά. Ως προς την τελεολογική ερμηνεία, αναφέρθηκε στον σκοπό της διεθνούς προστασίας, ο οποίος είναι να υποκαταστήσει την προστασία της χώρας καταγωγής, όταν ο αιτών δεν είναι σε θέση ή, λόγω ορισμένων φόβων ή κινδύνων, δεν επιθυμεί να θέσει εαυτόν υπό την προστασία της εν λόγω χώρας¹². Ως προς τη γραμματική ερμηνεία, παρατήρησε ότι από καμία διάταξη της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ δεν προκύπτει σχετικός λόγος¹³. Υπό τη διπλή αυτή εκδοχή, το ΔΕΕ συμπέρανε ότι το σύνολο των στοιχείων που εξετάζονται σε κάθε διαδικασία διεθνούς προστασίας (επικρατούσες συνθήκες, φύση του κινδύνου, υπεύθυνοι προστασίας, επέλευση του κινδύνου κ.ά.) δεν αφορούν το κράτος απομάκρυνσης (δηλαδή το κράτος μέλος της ΕΕ με το οποίο ενδέχεται να επέλθει ρήξη των ιδιωτικών και οικογενειακών δεσμών), αλλά το κράτος προορισμού. Συνεπώς, κατά το ΔΕΕ, η χορήγηση άδειας διαμονής για λόγο που δεν σχετίζεται με την κατάσταση στη χώρα καταγωγής του αιτούντος δεν έχει καμία σχέση με τη λογική της διεθνούς προστασίας και, ως εκ τούτου, ένα κράτος μέλος δεν μπορεί να χορηγήσει επικουρική προστασία, στηριζόμενο σε έναν τέτοιο λόγο, διότι άλλως παραβαίνει το άρθρο 3 της Οδηγίας αυτής¹⁴. Το ΔΕΕ υπεραμύνθηκε της κρίσης του αυτής με βάση την αρχή της πρακτικής αποτελεσματικότητας του ενωσιακού δικαίου. Έτσι, η εν λόγω διάταξη θα έπρεπε να ερμηνευθεί υπό το πρίσμα του σκοπού και των βασικών αρχών της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ, καθώς διαφορετική ερμηνεία θα μπορούσε να θέσει τα παραπάνω εν αμφιβόλω¹⁵.

IV. Το κρίσιμο *obiter dictum* και η ανάδειξη των αδιεξόδων της διεθνούς προστασίας

Το παραπάνω σημείο της κρίσης του ΔΕΕ θα μπορούσε να είναι και το τελικό. Μέχρις αυτού του σημείου, το ΔΕΕ ανέδειξε το κρίσιμο ερμηνευτικό ζήτημα, το ανέλυσε, το ερμήνευσε γραμματικά και τελεολογικά και κατέληξε σε ένα πειστικό συμπέρασμα. Πλην όμως, αντιλαμβανόμενο τη σημασία της προστασίας από την απέλαση, ακόμη και σε περιπτώσεις όπου δεν προκύπτει σχετικός λόγος ρητώς από κάποια διάταξη του ενωσιακού δικαίου, προέβη σε ένα κρίσιμο *obiter dictum*.

Συγκεκριμένα, επεσήμανε ότι το άρθρο 3 της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ δεν απαγορεύει σε κράτος μέλος να χορηγεί όχι μεν καθεστώς διεθνούς προστασίας, αλλά εθνική προστασία συνδυαζόμενη με δικαιώματα τα οποία επιτρέπουν στα πρόσωπα που δεν έχουν την ιδιότητα του πρόσφυγα και δεν απολαύουν επικουρικής προστασίας να διαμένουν στο έδαφός του. Η χορήγηση μιας τέτοιας προστασίας δεν εμπίπτει, πάντως, στο πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ. Επομένως, το κράτος μέλος μπορεί να χορηγεί δικαίωμα διαμονής για ανθρωπιστικούς λόγους σε ανάλογες περιπτώσεις, εάν διαπιστωθεί ότι η απέλαση θα έθιγε το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή, λόγω ρήξης των δεσμών του αλλοδαπού με το κράτος απομάκρυνσης. Τούτο, υπό την προϋπόθεση ότι το δικαίωμα διαμονής δεν συγχέεται με καθεστώς διεθνούς προστασίας¹⁶. Μία τέτοια ερμηνεία, άλλωστε, καίτοι δεν αναφέρεται στο σκεπτικό του ΔΕΕ, προκύπτει από το άρθρο 24 της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ, το οποίο κατοχυρώνει την υποχρέωση σεβασμού της οικογενειακής ενότητας κατά τη διαδικασία αξιολόγησης των σχετικών με τη διεθνή προστασία λόγων.

Αντιλαμβανόμενο ενδεχομένως και την πρόθεση του αιτούντος δικαστηρίου να θέσει αναχώματα στην απέλαση του προσφεύγοντος, το ΔΕΕ προσέφερε μία πρακτική, αλλά και δογματικά συνεπή λύση: να χρησιμοποιηθεί το εθνικό δίκαιο ως λόγος νόμιμης παραμονής για

¹². Σκ. 34.

¹³. Σκ. 36-42.

¹⁴. Σκ. 43.

¹⁵. Σκ. 46-47.

¹⁶. Σκ. 48.

ανθρωπιστικούς λόγους. Εδώ ακριβώς διαφαίνεται και με τον καλύτερο δυνατό τρόπο το αδιέξοδο του σύγχρονου συστήματος χορήγησης διεθνούς προστασίας, όπως κατοχυρώνεται από το ενωσιακό δίκαιο. Ενώ τυποποιεί ορισμένες παραδοσιακές κατηγορίες και έννοιες που αποτέλεσαν επί σειρά ετών τη βάση της διεθνούς προστασίας στο πλαίσιο της Σύμβασης της Γενεύης και του Πρωτοκόλλου της Νέας Υόρκης, εντούτοις δεν περιλαμβάνει ορισμένες άλλες μορφές προστασίας που μπορεί να καταλήξουν στη μη απέλαση.

Οι περιπτώσεις αυτές είναι δύο κατηγοριών. Η πρώτη αφορά σε λόγους απόλυτης προστασίας, όπου είτε δεν περιλαμβάνονται στις παραδοσιακές κατηγορίες αναγνώρισης διεθνούς προστασίας (λ.χ. δικαίωμα στην υγεία ή κατάφωρη παραβίαση της προσωπικής ελευθερίας) είτε αφορούν περιπτώσεις όπου για λόγο που συνδέεται με την προσωπική συμπεριφορά του αλλοδαπού δεν του απονέμεται ή του ανακαλείται/τερματίζεται το καθεστώς διεθνούς προστασίας. Η δεύτερη αφορά σε περιπτώσεις που αφορούν δυσανάλογη παρέμβαση στα δικαιώματά του (λ.χ. ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής) ή σε δικαιώματα τρίτων (λ.χ. βέλτιστο συμφέρον του ανηλίκου τέκνου του). Στις περιπτώσεις αυτές, ο αλλοδαπός δεν λαμβάνει μεν καθεστώς διεθνούς προστασίας, πλην όμως απαγορεύεται να απελαθεί. Άλλωστε, τα άρθρα 5 και 14 της Οδηγίας 2008/115 περί επιστροφής διασφαλίζουν τη λήψη υπόψη των ανωτέρω περιστάσεων, καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας απέλασης, ήτοι από τον χρόνο έκδοσης της απόφασης επιστροφής έως την εκτέλεσή της¹⁷. Περαιτέρω, το άρθρο 6 (2-5) της ίδιας Οδηγίας προβλέπει μια σειρά από περιπτώσεις μη απέλασης, όταν, λόγου χάρη, το κράτος απομάκρυνσης αποφασίζει να νομιμοποιήσει την παρουσία του αλλοδαπού στο έδαφός του, όταν εκκρεμεί διαδικασία νομιμοποίησης, όταν ο αλλοδαπός έχει νομιμοποιηθεί σε άλλο κράτος μέλος ή άλλο κράτος μέλος των αναλαμβάνει βάσει διμερούς συμφωνίας ή διευθέτησης.

Καίτοι το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή δεν μνημονεύεται ρητά στις παραπάνω περιπτώσεις, εντούτοις έχει κριθεί ερμηνευτικά ότι είναι συναξιολογητέο, συνεπεία της γενικής υποχρέωσης των κρατών μελών να λαμβάνουν υπόψη όλα τα θεμελιώδη δικαιώματα που αναγνωρίζονται και σε μη πολίτες ΕΕ από τον ΧΘΔΕΕ¹⁸. Η ερμηνεία αυτή ανοίγει τον δρόμο για τη διαπίστωση ότι εντέλει η παραπάνω τυποποίηση του ενωσιακού νομοθέτη είναι ενδεικτική και δεν περιορίζεται απλώς στις οικείες περιπτώσεις, αλλά αφορά το σύνολο των δικαιωμάτων που απονέμονται και σε πολίτες τρίτων χωρών βάσει του ΧΘΔΕΕ.

V. Επίλογος

Η σχολιαζόμενη απόφαση αναδεικνύει, για ακόμη μία φορά, τη δυναμική σχέση μεταξύ του ενωσιακού δικαίου, του μεταναστευτικού και προσφυγικού δικαίου και του σύγχρονου δικαίου προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Σε άλλες περιπτώσεις, το ΔΕΕ έχει αξιοποιήσει προηγούμενη νομολογία του ΕΔΔΑ ή άλλων διεθνών οργάνων¹⁹, προκειμένου να καταλήξει σε ευθεία εφαρμογή διατάξεων του ΧΘΔΕΕ, σε συμφωνία με τα εκεί κριθέντα. Τέτοιες ήταν, για παράδειγμα, οι περιπτώσεις του δικαιώματος στην υγεία²⁰ ή του δικαιώματος διαμονής και συνακόλουθα της απαγόρευσης απέλασης για λόγους που συνδέονται με την οικογενειακή ζωή²¹. Άλλες φορές προέβη σε διασταλτική ερμηνεία παραδοσιακών εννοιών, όπως εκείνη της «ιδιαιτέρης κοινωνικής ομάδας», προκειμένου να υπαγάγει περισσότερο σύγχρονες κατηγορίες κινδύνων σε αυτές, και άρα να θεμελιώσει καθεστώς διεθνούς προστασίας²².

¹⁷. Βλ. αναλυτικώς: D. THYM, *European Migration Law*, Οξφόρδη, 2023, σ. 513 επ.

¹⁸. Σκ. 50.

¹⁹. Βλ. για τη σημασία των σχετικών κρίσεων: A. DESMOND, *Regularization in the EU and the US: The Frequent Use of an Exceptional Measure*, στο: D. Acosta / A. Wiesbrock (επιμ.), *Global Migration: Old Assumptions, New Dynamics*, Σάντα Μπάρμπαρα, 2015, σσ. 69-99 και, ιδίως, σ. 82.

²⁰. ΔΕΕ C-69/21, *Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (Απομάκρυνση – Φαρμακευτική κάνναβη)*, 22.11.2022, ECLI:EU:C:2022:913.

²¹. ΔΕΕ C-91/20, *Bundesrepublik Deutschland (Διατήρηση της οικογενειακής ενότητας)*, 09.11.2021, ECLI:EU:C:2021:898.

²². ΔΕΕ C-621/21, *Intervuyirasht organ na DAB pri MS (Γυναίκες θύματα ενδοοικογενειακής βίας)*, 16.01.2024, ECLI:EU:C:2024:47, ΔΕΕ C-646/21, *Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (Γυναίκες οι οποίες ταυτίζονται με την αξία της ισότητας των φύλων)*, 11.06.2024, ECLI:EU:C:2024:487.

Αυτή τη φορά, το ΔΕΕ προέκρινε μια δογματικά συνεπή, αλλά και πρακτική δυνατότητα. Αντί να προβεί σε νομικές ακροβασίες που αλλοιώνουν τον χαρακτήρα της διεθνούς προστασίας ή να καταφύγει σε δογματικά συνεπή πλην όμως άκαμπτα συμπεράσματα, υιοθέτησε μια ευρύτερη προσέγγιση, η οποία αναδεικνύει και τη σημασία του εθνικού δικαίου και των εθνικών διαδικασιών, ιδίως σε περιπτώσεις όπου δεν καλύπτονται από το ενωσιακό δίκαιο.

Το μειονέκτημα της εν λόγω λύσης είναι ότι η αξίωση του προσφεύγοντος για βιώσιμη ζωή στο κράτος όπου έζησε, κατά κύριο λόγο νομίμως, επί σχεδόν είκοσι έτη, καταλείπεται εντέλει στη διακριτική βούληση του κράτους, η οποία, κατά την κοινή πείρα, κάθε άλλο παρά πρόθυμη είναι σε περιπτώσεις που έχει να κάνει με απονομή δικαιωμάτων. Έτσι, η επιλογή είναι διττή. Είτε η χορήγηση μιας αμιγώς προσωρινής άδειας διαμονής, με την προσδοκία μεταγενέστερης νομιμοποίησης της διαμονής σε δεύτερο χρόνο. Είτε η έναρξη διαδικασιών απέλασης ενός νομίμως διαμένοντος επί μακρόν χρόνο μετανάστη, η οποία, κατά πάσα πιθανότητα, θα κριθεί δυσανάλογη και θα απαγορευθεί δικαστικώς, με αποτέλεσμα να βρεθεί ο προσφεύγων σε καθεστώς *in limbo*. Άξια σχολιασμού, στο πλαίσιο αυτό, είναι και η απουσία οιασδήποτε αναφοράς της απόφασης στην Οδηγία 2003/109/EK για τους επί μακρόν διαμένοντες, η οποία οφείλεται ενδεχομένως και στα νομικά ζητήματα που τέθηκαν ενώπιον του αιτούντος τσεχικού δικαστηρίου.

Συνεπώς, αναγκαία και συμφέρουσα θα ήταν, σε κάθε περίπτωση, η παρέμβαση του ενωσιακού νομοθέτη, προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι περιπτώσεις, όπως η παρούσα, και η διοίκηση να υποχρεούται να χορηγήσει, κατά δέσμια αρμοδιότητα, άδεια διαμονής, συνοδευόμενη από μια σειρά δικαιωμάτων, σε όλα τα πρόσωπα που δεν μπορούν, για οποιονδήποτε λόγο, να απελαθούν. Η συγκυρία ασφαλώς δεν είναι ιδανική, με δεδομένη τη ριζική αυστηροποίηση των μεταναστευτικών κανόνων καθ' όλη τη διάρκεια του 21ου αιώνα και, ιδίως, μετά τις προσφυγικές και μεταναστευτικές ροές του 2015²³. Είναι, ωστόσο, σκόπιμη μια τέτοια γενναία παρέμβαση, ακριβώς προκειμένου να καταστεί το ενωσιακό δίκαιο μια πηγή ρεαλιστικής απονομής δικαιωμάτων που, αφενός, θα διασφαλίσουν μια βιώσιμη ζωή εντός της ΕΕ και, αφετέρου, θα μειώσουν το γραφειοκρατικό βάρος που συνεπάγονται για την εκτελεστική και δικαστική εξουσία οι άκαμπτες πρακτικές επιμονής στη χρήση της απέλασης, ακόμη κι όταν αυτό δεν φαντάζει εφικτό.

²³. Βλ. ειδικώς για το ζήτημα αυτό, μεταξύ άλλων: V. BELLO, The spiralling of the securitisation of migration in the EU: from the management of a 'crisis' to a governance of human mobility?, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 2020, σ. 1327 επ., J. VON ROSEN, The Securitization of Migration as a Threat to Liberal, Democratic Societies, *Sicherheit Und Frieden (S+F) / Security and Peace*, 2019, σ. 35 επ.